

psykologi, gender, nationalism, postkolonialism och postmodernism. Även här ges en rad exempel: samband mellan bibeltexten och dess kontext och dagens bibelläsare och deras kontext i Sydafrika, det dubbla politiska bruket av Bibeln i kampen för rättvisa och frihet och i argumenteringar för status quo och nationalstatens relation till protestantiskt bruk av Gamla testamentet. Där finns också mer övergripande resonemang: utvecklingen av ett ekologiskt tänkande, bruk av psykologiska teorier vid bibelläsning och utvecklingar inom genderforskningen och postkoloniala undersökningar. Volymer avslutas med ett utförligt ställregister med bibelhänvisningar och ett allmänt index över personer och teman.

Denna digra vägledning för den som är intresserad av Bibelns receptionshistoria visar framför allt på ämnets oerhörda bredd, tidsligt, geografiskt, kulturellt och metodiskt. Den inspirerar och ger mersmak men fungerar inte som en vanlig handbok eller uppslagsbok. De många författarna har i stort fått välja själva vad de vill skriva om och resultatet varierar därefter. Somliga ger utmärkta översikter över angivet område, andra väljer att ta upp ett eller ett par exempel. Det ena kan ibland upplevas för allmänt och ytligt, det andra kännas magert och inte så centralt. Sawyers bok ger exempel på båda. Men den är unik i sitt slag och väl värd att läsa. Särskilt rekommenderas den för dem som vill ha en ordentlig aptitretare – man läser de trettio kapitlen i den ordning man finner mest spännande – eller för dem som vill ha en rad exempel på vad ämnet Bibelns receptionshistoria kan innehålla. Den som önskar får många förslag till fortsatt läsning inom de skiftande områden som tas upp.

Birger Olsson
Professor emeritus, Lund

Ulf Jonsson: *Habermas, påven och tron - Jürgen Habermas och Joseph Ratzinger om religion och sanning i ett postsekulärt samhälle* (Skellefteå: Artos & Norma bokförlag, 2009). 208 sid.

Måndagen den 19 januari 2004 möttes Jürgen Habermas och Joseph Ratzinger (sedermera Benedictus XVI) i Katholische Akademie i München för att hålla en offentlig diskussion om religionens roll i det moderna liberala samhället. Religionsfilosofen och jesuitpatern Ulf Jonsson har med utgångspunkt i denna diskussion skrivit boken *Habermas, påven och tron - Jürgen Habermas och Joseph Ratzinger om religion och sanning i ett postsekulärt samhälle*. Jonsson uppehåller sig emellertid inte bara vid själva debatten. Han ger också en bakgrund till Habermas och Ratzingers tänkande om moral, samhälle och religion samt redogör för debattens efterdyningar. I

de två avslutande kapitlen skärskådas dessutom Habermas och Ratzingers syn på sannings- och trosbegreppet.

Under debatten rådde stor enighet, åtminstone vad praktiska slutsatser beträffade, mellan de båda tänkarna. Både Habermas och Ratzinger framhöll betydelsen av en dialog och en ömsesidig läroprocess mellan religiösa gemenskaper och det sekulära samhället. Habermas påpekade att även om religionen i sig inte innehåller värden som inte också återfinns i sekulära källor, har religionen en särskild förmåga att motivera människor till att engagera sig för det gemensamma goda. Ett samhälle utan religion riskerar att leda till en "urspårad sekularism" där ekonomiska och teknologiska intressen kommer att tränga undan alla andra hänsynstaganden. Ratzinger framhöll å sin sida att religionen behöver stå i kontakt med det sekulära förnuftet och samhället för att inte utveckla patologiska drag. Ett exempel på detta är, menade Ratzinger, sekter som sluter sig runt sig själva och utvecklar en fientlig relation till omvärlden.

Höjdpunkten i boken återfinns dock inte i redogörelsen för debatten och dess efterdyningar, utan i Jonssons analys av Habermas och Ratzingers syn på förnuft, sanning och tro. Här framkommer på ett tydligare vis skillnaderna mellan de båda tänkarna samtidigt som Jonsson får anledning att lägga ut på djupare filosofiskt vatten. Skillnaderna mellan Habermas och Ratzinger kan, som jag uppfattar det, sägas gå tillbaka på delar av två olika tanketraditioner, den katolska resp. den protestantiska.

Ratzingers tänkande uppvisar, i enlighet med hans katolska hemmahörighet, en stark tilltro till förnuftet. Denna tilltro visar sig bl.a. i hans ställningstagande för möjligheten av metafysisk kunskap. Ratzinger menar att det mänskliga förnuftet är i stånd att hantera frågor om Guds existens och moralens grundvalar. Det teoretiska förnuftet är inte begränsat till vetenskapernas område, såsom är brukligt att tänka efter Kant, utan har en legitim hemortsrätt även inom etiken och teologin. Även på dessa områden är välgrundad kunskap möjlig. Ratzingers uppfordrande tilltro till förnuftet är sympatisk. Frågan är dock om den är realistisk. Trots årtusenden av tänkande har filosoferna inte lyckats enas. Finns det överhuvudtaget någon välgrundad metafysisk kunskap? I den postmetafysiska eran, som Habermas har utnämnt vår tid till, är det svårt att tro att det finns saker som nödvändiga och transcendent sanningar, en naturlig rätt eller oomkullrunneliga grundvalar för moral och tänkande. En näraliggande slutsats kunde därför vara att det inte finns något enhetligt eller universellt förnuft som förmår leverera säker kunskap i metafysiska frågor. Ratzinger tenderar dock att avfärda sådana uppfattningar som relativistiska och nihilistiska. Borde han inte istället visa vilken den välgrundade metafysiska kunskapen är? "The proof of the pudding is in the eating", som de säger i England. Jonsson påpekar också mycket riktigt att

detta är den bevisbörda som Ratzinger drar på sig. Men här blir Ratzinger, föga förvånande, svaret skyldig.

Habermas är mera modest när det gäller den mänskliga förnuftsformågan. Även om Habermas är agnostiker och menar sig vara religiöst omusikalisk, uppvisar hans religionsfilosofiska tänkande likafullt en protestantisk influens. Detta visar sig inte minst i att hans främsta inspirationskällor i detta sammanhang är Kant och Kierkegaard. Habermas hävdar i Kants efterföljd att kunskap om metafysiska och religiösa frågor ligger bortom det vetbaras gräns. Det enda som strängt talat är möjligt att rättfärdiga epistemiskt, dvs. att tala om i termer av sant och falskt, är faktapåståenden. I likhet med Kierkegaard hävdar Habermas att den religiösa erfarenheten är främmande för det mänskliga förnuftet. Häri ligger i själva verket den gudomliga uppenbarelsens styrka. Det är bara på detta sätt som uppenbarelsen kan tjäna som ett korrektiv till det sekulära förnuftets självtillräcklighet. För att tron och uppenbarelsen ska utgöra ett korrektiv till förnuftet måste den förbli "en kognitivt oacceptabel utmaning". I och med att Habermas upprättat en boskillnad mellan tro och förnuft utesluter han samtidigt möjligheten av en rationell reflektion över tron. Enligt Habermas utgör tron en bergfast visshet, som den troende aldrig ifrågasätter. Det blir därmed svårt att befria sig från tanken att det finns något rumphugget över Habermas trosbegrepp. Vilken troende har inte någon gång tvivlat och rest intellektuella invändningar mot sin egen tro? Detta förefaller dock vara omöjligt enligt Habermas.

Här står vi alltså inför två helt olika sätt att se på förnuftets möjlighet att vinna en kunskap om Gud som är oberoende av uppenbarelsen: en magnifik tilltro till den mänskliga förnuftsformågan resp. en kapitulation. Dessa slutsatser passar också väl in i delar av den katolska resp. protestantiska tanketraditionen. Lyckligtvis är det inte en recensents uppgift att träffa valet mellan dessa båda. Helt utan besked är jag dock inte: Den som vill fundera vidare över dessa frågor bör läsa Jonssons instruktiva bok i ämnet.

Henrik Lundberg
FD, Örebro

Timothy J. Wengert (red): *The Pastoral Luther – Essays on Martin Luther's Practical Theology* (Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company, 2009). 380 sid.

Det stora amerikanska intresset för Martin Luther kommer till klart uttryck i den här boken. Med titeln vill utgivaren betona att Luther mer än något annat var herde för sin församling i Wittenberg och att ambitionen är att belysa den praktisk-pastoral sidan av Luthers reforma-

tionsprojekt. Vid sidan av utgivarens inledning består boken av totalt sjutton olika uppsatser, systematiserade under fem olika rubriker: "The theological heart of the pastor", "Preaching the living word", "The teaching ministry", "The pastor and the people's piety" och "The pastor in the world". Medförfattarna är verksamma vid en lång rad nordamerikanska universitet. Därutöver är tre bidrag skrivna av tyska Lutherforskare.

Det första avsnittet består av en längre uppsats, "Luther on the Theology of the Cross", skriven av Robert Kolb. Kolbs tes är att det tydliga sätt på vilket Kristi kors för Martin Luther var hela den kristna teologins centrum blev delvis missförstått redan under slutet av 1500-talet. För Luther var korsteologin ett helhetsgrepp som omfamnade alla bibliska sanningar och bidrog till deras rätta förståelse. I flera dogmatiska verk präglade av *loci*-metoden riktades däremot uppmärksamheten under läropunkten "kors" ensidigt mot människors lidande, samtidigt som Guds lidande på korset föll bort.

Den del av boken som handlar om predikan består av tre uppsatser med olika infallsvinklar. Den teoretiskt mest intressanta är skriven av Vitor Westhelle och har rubriken "Communication and the Transgression of Language in Martin Luther". Utifrån Luthers förståelse av den kristologiska läran om *communicatio idiomatum* (egenskapernas meddelelse) argumenteras övertygande för att Luthers förståelse av språket kan betraktas som en syntes mellan å ena sidan den existentiella syn på språket som Gerhard Ebeling företrädde (tydligast i början av sin akademiska gärning) och å andra sidan George Lindbecks kulturlingvistiska analys, i vilken språklig mening bygger på följsamhet mot vissa på förhand givna regler.

Bokens tredje huvuddel ägnas åt katekesen och Luthers syn på undervisning. Eftersom Luther så starkt betonade det allmänna prästadömet aktualiserade hans reformationsiver behovet av skolor och en förnyad akademisk diskussion om pedagogik. Ett viktigt mål var att den kristna människan skulle få de medel som hon behövde för att kunna leva i sin kallelse och på så sätt hjälpa sina medmänniskor och samtidigt behaga Gud. Efter den inledande uppsatsen om Luthers allmänna syn på utbildning ägnas en uppsats åt var och en av katekesens huvuddelar samt åt den enskilda avlösningen.

Under rubriken "The pastor and the people's piety" presenteras en rad uppsatser, vilka bland annat tar upp Luthers syn på jungfru Maria, musik och användningen av bilder. Mickey L. Mattox diskuterar Luthers syn på kvinnors roll i kyrkan och konstaterar att Luther ofta ses som en inspirationskälla av såväl traditionella som progressiva riktningar inom teologin. Han hävdar att det äger rum en viktig accentförskjutning i samband med att Luther gifte sig år 1525. I början av sitt liv betonade Luther att en hierarki i förhållandet mellan man och kvinna var Guds avsikt redan före syndafallet. När han